

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ МИСТЕЦТВОМ*

У статті проаналізовано питання визнання юридичного тлумачення мистецтвом, встановлено обов'язкові елементи для визнання належності певного витвору до творів мистецтва та перевірено на відповідність їм елементи юридичного тлумачення.

Ключові слова: юридичне тлумачення, мистецтво, наука.

Юридичне тлумачення є одним із найважливіших інструментів, які застосовують юристи-теоретики та юристи-практики у своїй щоденній діяльності. Від майстерності навичок з юридичного тлумачення часто залежать важливі юридичні рішення, як-от оголошення війни чи миру, суми зобов'язань, види покарань, часто – долі людей.

Визнання мистецтвом тлумачення загалом і юридичного тлумачення зокрема сягає ще давньогрецьких і давньоримських часів. Здатність майстерно підмічати деякі особливості значення відповідних слів, висловів, понять та явищ завжди потребувала якщо не таланту, то дуже довгих і наполегливих тренувань, тяжкої інтелектуальної праці. Результати цієї праці ще в Стародавній Греції оцінювали на змаганнях ораторів [2, р. 11–13].

У період панування у світовій культурі та політиці Стародавнього Риму виник знайомий усім нам термін «interpretatio», який нині становить корінь для всіх підходів до визначення цього поняття. В той період відбувався розвиток юридичного тлумачення у працях відомих давньоримських юристів. Можна вважати, що в античні часи юридичне тлумачення було певним видом майстерності.

У середні віки із багатоаспектного явища юридичного тлумачення було виокремлено передусім його теологічний аспект, а розвиток дещо сповільнився.

На нові рейки поставив дискусію про визнання тлумачення мистецтвом Ф. Шлейермахер. Його вважають одним із обстоювачів визнання тлумачення мистецтвом. Він, зокрема, писав: «Контекст, у якому здійснюється тлумачення, не може ніколи бути ідеальним, тому відсутність

ідеальної ситуації знищує можливість існування раціонального підходу, що призводить до переходу тлумачення у статус мистецтва без жодних чітких правил» [4, р. 76].

Водночас, визнання юридичного тлумачення мистецтвом є питанням дуже неоднозначним, причому корені цієї неоднозначності містяться у складності визначення поняття мистецтва як такого [1, с. 4–5]. Найбільші труднощі становить це визначення у аспекті встановлення границь, обмежень, після яких мистецтво перестає бути таким. Ті самі проблеми переносяться з парадигми визначення мистецтва на проблему визнання мистецтвом юридичного тлумачення, адже воно (в ідеалі) має повністю відповідати висунутим до мистецтва критеріям.

Тим не менше, спробуємо докладніше розібратися з сутністю поняття мистецтва, а особливо з моментом, коли діяльність втрачає ознаки мистецтва, тобто з його межами. Основою для визнання певної діяльності мистецькою є думка оцінювачів – об'єктів, на яких вона спрямована. Не кожен помах пензлем на папері чи удар по клавішах фортепіано вважатиметься мистецтвом. Такі дії подеколи можуть викликати у слухачів і глядачів хіба що відразу. Та межа, після якої насолода від почутого чи побаченого переходить в огиду, визначає, чи є певне явище мистецтвом. Ця межа є дуже непостійною і має властивість змінюватися в кожній конкретній людини із плином часу та зі зміною обставин.

Відповідно, з цих самих позицій ми можемо оцінити і поняття тлумачення. Не секрет, що немає нічого більш мінливого в сучасному світі, ніж тлумачення подій і явищ навколишньої дійсності. Різниця в підходах до розуміння сутності об'єктів була подеколи настільки великою, що спричиняла

* Статтю підготовлено за результатами науково-практичного семінару «Юридична аргументація в публічному праві (у фінансовій, податковій та банківській сферах)», проведеного Центром дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України та кафедрою загальної теоретичних та державно-правових наук у рамках Днів науки НАУКМА 27 січня 2017 року.

війни, конфлікти, поділи на групи тощо. Приміром, різне тлумачення походження Святого Духу (принцип «*filioque*») до сьогодні є одним із визначальних питань, що розділяє дві найбільші гілки християнства – православ'я та католицизм. Різне тлумачення священних текстів часто призводить до появи нових релігійних течій, сект, рухів та інших утворень у межах будь-якої світової релігії. Схожі тенденції можна прослідкувати, досліджуючи поняття тлумачення в будь-якому іншому аспекті довколишньої дійсності.

Отже, визначальною ознакою мистецтва є те, що кожен його сприймає по-різному. Подеколи загально визнані витвори мистецтва деякі люди сприймають з жахом. Дослідники в цьому вбачають різницю між сутністю мистецтва і науки: «...плоди мистецтва сприймаються індивідуально, воно не вимагає обов'язкового колективного сприйняття, натомість плоди науки вважають такими, коли їх як доведений факт сприймає колектив – група людей» [3, р. 171]. З таким підходом можна як погоджуватися, так і не погоджуватися. З одного боку, цілком правильним є твердження про те, що витвори мистецтва сприймаються індивідуально. З іншого ж боку, досить вразливим є аргумент про те, що мистецтво не вимагає обов'язкового колективного сприйняття. Так, кожній окремій людині можуть подобатися конкретні плоди життєвої діяльності іншої людини або групи людей (художника, музичного гурту, народного умільця тощо), однак не кожен такий твір визнаватиметься мистецтвом лише через сам той факт, що одна конкретна особистість отримує насолоду від його сприйняття.

Навпаки, плід цей визнаватиметься витвором мистецтва тоді і тільки тоді, коли таке його сприйняття буде характерним для щонайменше групи людей, які погодяться з думкою першого поціновувача і також сприйматимуть відповідний плід людської діяльності як витвір мистецтва. Відрізнати його від наукового витвору буде, як правильно зазначив автор, той факт, що процес його визнання витвором мистецтва групою людей не потребуватиме доведення, що є необхідним елементом для визнання певного витвору науковим.

Важливою ознакою мистецтва також є обов'язкова наявність результату сприйняття відповідного витвору мистецтва у формі насолоди. Елемент насолоди, як завершальна стадія сприйняття витвору мистецтва його поціновувачем, також відрізняє відповідний витвір мистецтва від наукового витвору [3, р. 176]. В останньому випадку особа через доведення має впевнитися у правильності, а точніше, відповідності науковим канонам відповідного витвору для визнання його науковим, незалежно від подальшого його сприй-

няття, натомість у першому випадку елемент доведення є непотрібним. Водночас, він замінюється на обов'язкову насолоду, яку отримує особа, сприймаючи відповідний витвір мистецтва.

Ці два критерії є не єдиними, однак, вочевидь, визначальними для визнання певного витвору мистецьким. Слід пам'ятати, що, по-перше, від сприйняття витвору мистецтва особа має отримувати насолоду. По-друге, її висновок про визнання відповідного витвору мистецьким мають поділяти інші люди. І чим більше буде цих людей, тим упевненіше можна відносити певний витвір до витворів мистецтва.

Які ж характеристики з наведених вище має тлумачення? В чому особливості тлумачення юридичного? Тлумачення загалом можна визначити як процес, у якому поєднано два інші процеси – з'ясування змісту певного предмета чи явища та/або роз'яснення цього змісту іншим. Ця подвійна природа тлумачення доповнюється ще й тим фактом, що тлумаченням одночасно можна вважати як поєднання вказаних вище процесів, так і кожен з них окремо. Однак, окрім визнання тлумачення процесом, цим самим терміном ми можемо визначити і його результат, а отже, можемо впевнено вважати тлумачення явищем багатограним і багатоаспектним.

Особливість юридичного тлумачення пов'язана зі сферою, в якій перебуває об'єкт тлумачення, – з правом (яке саме по собі є явищем складним для визначення, комплексним і багатоаспектним). Часто юридичне тлумачення зводять лише до тлумачення норм права (це найпоширеніший підхід). Водночас, об'єктом юридичного тлумачення можуть бути не лише правові норми, а й правові явища, правові події, юридичні тексти та багато інших об'єктів з правничої сфери. Спробуємо проаналізувати їх щодо наявності ознак мистецтва.

Почнемо з найпоширенішого – тлумачення норм права. У цьому випадку проведення окремого аналізу щодо визнання тлумачення норм права як процесу і як результату цього процесу є недоцільним, отже, об'єднаємо їх, вказуючи за необхідності на деякі особливості. Так, тлумачення норм права можна визначити як з'ясування та/або роз'яснення змісту норм права та/або результат цієї діяльності. Як уже згадано вище, для визнання явища витвором мистецтва потрібно, щоб його таким сприймала група людей та отримувала при цьому насолоду – позитивні емоції. Витвір повинен відповідати цим двом критеріям одночасно.

Спробуємо з'ясувати, чи так це у нашому випадку. Тлумачення норм права як у формі з'ясування, так і у формі роз'яснення, а також і у формі результату кожного з цих процесів або їх

поєднання вочевидь може приносити насолоду поціновувачам. Не секрет, що цікаві тлумачення, здійснені суддями, адвокатами, прокурорами та іншими представниками юридичних професій, часто створюють позитивні емоції для тих, хто їх сприймає. При цьому навіть не дуже важливий той факт, які юридичні наслідки мають такі тлумачення.

Водночас, слід розмежовувати види насолоди, яку отримують поціновувачі. Так, насолоду може спричинити артистичне виконання певного тлумачення адвокатом чи прокурором у судовому засіданні. Насолоду може також спричинити каліграфічне чи комічне зображення тлумачення відповідним юристом. У цьому випадку ми не можемо визнавати юридичне тлумачення мистецтвом, оскільки основа для отримання насолоди не є юридичною. Слухачі насолоджуються артистичними вміннями інтерпретатора, а не його юридичними здібностями. Водночас, якщо юридичне тлумачення призведе до цікавого / неочікуваного / відверто абсурдного, але, наприклад, смішного чи будь-якого іншого результату, який принесе насолоду (позитивні емоції) групі людей, що визнає його мистецтвом, то тоді і

тільки тоді ми можемо вважати, що юридичне тлумачення як процес та/або як результат має ознаки витвору мистецтва. У цьому випадку не є важливим сам об'єкт юридичного тлумачення. Воно може спричинити такі наслідки незалежно від того, що тлумачать – норми права, юридичні тексти, явища чи інші об'єкти.

Водночас, не слід забувати також, що юридичне тлумачення далеко не завжди може призвести до вищевказаних результатів. Часто його виконують монотонно, за звичкою, і сприймається воно як елемент звичної навколишньої дійсності, не викликаючи жодних емоцій. У такому випадку очевидно, що визнавати його мистецтвом не буде жодних підстав. Воно відіграватиме роль одного із важливих інструментів в арсеналі кожного юриста.

Підсумовуючи, слід зазначити, що юридичне тлумачення як явище можна вважати витвором мистецтва, однак для такого висновку має бути виконано низку умов. Найважливішою з яких є те, що наслідком сприйняття юридичного тлумачення має бути отримання поціновувачем позитивних емоцій – насолоди, і такий висновок має зробити не одна людина, а група людей.

Список літератури

1. Козюбра М. І. Юридичне тлумачення: проблеми методології / М. І. Козюбра // Наукові записки НАУКМА. – 2014. – Т. 155 : Юридичні науки. – С. 3–8.
2. Bederman D. J. Classical Canons: Rhetoric, Classicism and Treaty Interpretation / D. J. Bederman. — Ashgate : Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney, 2001. – 340 p.
3. Linderfalk U. Is Treaty Interpretation an Art or a Science? International Law and Rational Decision Making / U. Linderfalk // The European Journal of International Law. – 2015. – Vol. 26. – № 1. – P. 169–189.
4. Schleiermacher F. D. E. Foundations: General Theory and Art of Interpretation. The Hermeneutics Reader / F. D. E. Schleiermacher ; ed. R. Moeller. – Vollmer – Continuum. – New York, 2006. – P. 76.

Ie. Zvieriev

CERTAIN ASPECTS OF THE RECOGNITION OF LEGAL INTERPRETATION AS AN ART

The article analyzes the issue of recognition of legal interpretation as an art. Dealing primarily with historic and philosophic aspects, the author is trying to establish the connection between the features of the art and the features of legal interpretation. Starting with the definition of interpretation in the philosophical sense, the author attempts to establish the connection of this definition with the definition of art and tries to find out how the issue of interpretation corresponds with the issue of art. Claiming that the interpretation is a process of artistic nature, the author tries to stipulate that the major outcome of the artistic process is the pleasure state. This pleasure state, being initiated by the artistic process, may well be a part of the nature of interpretation in general and legal interpretation in particular.

Considering the fact that legal interpretation as an authentic process may render pleasure type consequences, the author concludes that the interpretation in the legal sense may and should be regarded as the artistic process, in addition to it being a scientific process. He provides the appropriate examples in defence of this position. One of these examples is the pleasure state of the quality legal interpretation performed orally by the lawyer in the court. A similar example may be a written interpretation provided by an interpreter in other settings. The feature of this interpretation should, however, be that it should render the pleasure state among the readers. The author also notes that the pleasure state as the result of legal interpretation should originate not in the nature of purely artistic action performed by the interpreter (spoken, written statement) but the origin of the artistic nature should be within the purely legal characteristics of the object of interpretation.

Keywords: legal interpretation, art, science.

Матеріал надійшов 17.05.2017